

شهر

توسعه‌ی پایدار – توسعه‌ی ناپایدار

دکتر کاظم جاجرمی

شهریور ماه ۱۳۹۰ خورشیدی

یادآوران

شرکت بین‌المللی پژوهش و نشر یادآوران

بلوار کشاورز، خیابان ورنوس، خیابان وستاک، شماره ۵

فکس: ۸۸ ۹۷ ۲۷ ۱۵

تلفن: ۸۸ ۹۷ ۲۷ ۱۶

www.yadavaraneh.ir

mail: info@yadavaraneh.ir

شهر توسعه‌ی پایدار - توسعه‌ی ناپایدار

دکتر کاظم جاجرمی

با هم‌کاری سجاد محمدیارزاده

ویراستار: علی قاسمی

ناظر آماده‌سازی و امور فنی: آتلیه یادآوران

طرح جلد: فرشته سعید

صفحه‌آرایی: شرکت نی‌نامه آرمانی

لیتوگرافی: آرمان

چاپ: حدیث

صحافی: کیمیا

چاپ اول: ۱۳۹۰

تعداد: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۵۵۰۰ تومان

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرسناسه	جاجرمی، کاظم، ۱۳۲۴
عنوان و نام پدیدآور:	شهر: توسعه‌ی پایدار - توسعه‌ی ناپایدار / کاظم جاجرمی با هم‌کاری سجاد محمدیارزاده
مشخصات نشر:	تهران: شرکت بین‌المللی پژوهش و نشر یادآوران، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری:	۱۴۳ ص.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۵۸۲۴-۶۹-۱
وضعیت فهرست‌نویسی:	فبا
موضوع:	توسعه‌ی پایدار شهری
شناسه افزوده	محمدیارزاده، سجاد
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۰ ج ۲/ ۸۶/ HCV۹
رده‌بندی دیویی:	۳۲۸/۹
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۲۴۹۰۹۸۴

فهرست

پیش‌گفتار.....	۷
فصل یکم: توسعه‌ی پایدار چیست؟.....	۱۱
۱- توسعه چیست؟.....	۱۲
۲- توسعه‌ی پایدار، ریشه‌های دیپلماتیک.....	۱۴
۳- ملاک‌های توسعه‌ی پایدار.....	۱۹
۴- فرضیه‌های توسعه‌ی پایدار.....	۲۱
فصل دوم: مباحث عمده‌ی توسعه‌ی پایدار.....	۲۷
۱- محدود کردن جمعیت یا مصرف.....	۲۷
۲- حفاظت از انسان یا از طبیعت.....	۳۲
۳- تنوع یا جهان‌شمولی.....	۳۵
۴- بی‌ثباتی یا امنیت.....	۳۸
۵- ثروت یا سطح زندگی.....	۴۴
۶- اولویت‌ها کدامند؟.....	۴۸
فصل سوم: تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری.....	۵۲
۱- در زندگی روزمره.....	۵۲
۲- نهادهای رسمی محلی.....	۵۴
۳- دولت.....	۵۶
۴- اتحادیه‌ی اروپا.....	۵۸
۵- حاکمیت نهادینه‌ی جهانی.....	۶۱

فصل چهارم: ضرورت راهبرد ۶۸

- راهبرد بیشتر روی‌کردی روشی است تا روی‌کردی محتوایی ۶۹
- راهبردهای شهری در وهله‌ی نخست راهبردهای فضایی نیستند ۷۲
- ابزارها و مسائل راهبردی ۷۴
- نظم اجتماعی شهری به مثابه یک موضوع راهبردی عمده ۷۶
- «سیاست جهان‌شمول» و منطق دست‌رسی ۷۹
- پی‌آمدهای رقابت: یک محور راهبردی ۸۱

فصل پنجم: توسعه‌ی پایدار علیه شهر پایدار ۸۸

- مخاطرات مفهوم «شهر پایدار» ۹۰
- شهر پایدار ۹۱
- پایان فرم شهری ۱۰۰
- پایان یک توهم ۱۰۱
- به سوی برداشت دیگری از فضا ۱۰۳
- سه‌گانه‌ی آهنین فرو می‌ریزد ۱۰۶
- فضای حرکتی ۱۰۹
- فضای عرضه شده ۱۱۲
- فضای آمبیانس، بدون اندازه‌گیری، بدون مقیاس ۱۱۴
- ناپایداری پویا ۱۱۷
- شهر خودمدار و منطق «باز هم بیشتر» ۱۱۹
- حرکت‌های جمعیت ۱۲۳
- بی‌ثباتی موقعیت‌های اجتماعی ۱۲۸
- نسبی شدن تعلق‌های اجتماعی ۱۳۲
- نوآوری ضروری ۱۳۵

نتیجه ۱۴۱

منابع ۱۴۳

پیش‌گفتار

امروزه توسعه پایدار در کانون توجهات قرار دارد. بنگاه‌ها در تبلیغاتشان به آن اشاره می‌کنند. دولت‌ها، روزها یا حتی هفته‌هایی را به همین مناسبت نام‌گذاری می‌کنند. در نمایشگاه‌های تخصصی، از خودروهای تا مسکن، بر اهمیت توسعه پایدار تأکید می‌شود. مدارس عالی دوره‌های آموزشی تحصیلات تکمیلی و آموزش حین خدمت را در این رشته تأسیس می‌کنند. مشاوران نیز خدمات هدفمند در زمینه توسعه پایدار ارائه می‌کنند.

اما این حضور همه‌جانبه، ظاهری و فریبنده است. بر اساس نتایج یک نظرسنجی در فرانسه که مؤسسه Ipsos در ۲۰۰۵ ترتیب داد، فقط ۱۱٪ از پاسخ‌دهندگان اعلام کردند که دیدگاه «کاملاً دقیق» درباره اصطلاح «توسعه پایدار» دارند. ۳۱٪ از آنها گفتند که اطلاعاتی «تسبناً دقیق» درباره توسعه پایدار دارند و ۵۸٪ از پاسخ‌دهندگان اعلام کردند که اطلاع دقیقی درباره آن ندارند.

بر اساس نتایج این نظرسنجی، ۷۵٪ مردم فرانسه برآنند که برای کاهش دادن گازهای گلخانه‌ای و کند کردن روند گرمایش سیاره زمین و تغییرات اقلیمی باید روش زندگی فعلی ساکنان سیاره را تغییر داد. بنابر نظرگاه آژانس محیط زیست و کنترل انرژی^۱، پدیده تغییرات اقلیمی برای ۷۱٪ شهروندان فرانسوی یک واقعیت عینی و قطعی است. از هنگامی که این آژانس فعالیت‌های تبلیغاتی‌اش را در این زمینه آغاز کرده است، این درصد به طور مستمر افزایش یافته است.

از حدود ۱۵۰ سال پیش تا کنون، «پیش‌رفت»، واژه‌ی محوری در همه‌ی زمینه‌ها به شمار می‌رود. در این زمینه می‌توان فهرستی طولانی از توفیقات به دست آمده

باشاخص‌هایی مثل رشد سرگیجه‌آور تولید کالا و خدمات، پیش‌رفت شگفت‌انگیز فن‌آوری، کشف داروهای تازه، تسهیل ارتباطات و جابه‌جایی، و غیره ارائه کرد. در فرایند پیش‌رفت، هدف این بود که از «محدودیت‌های طبیعت» آزاد شویم و جامعه‌ای بنا کنیم که در آن فراوانی حاکم گردد و چیزی به نام «نیاز» دیگر وجود نداشته باشد.

اما با در اولویت قرار گرفتن برخی برنامه‌ها نظیر ساختن بمب اتمی و تغییرات در حوزه‌ی اقلیمی همراه با نابودی تنوع زیستی؛ تخریب زمین‌ها؛ افزایش بی‌ثباتی اجتماعی؛ مشکل مسکن؛ بحران انرژی و غیره به نظر می‌رسد که آثار و تبعات فرایند توسعه در همه‌ی سطوح مثبت نبوده‌است و به جای شکوفایی زیست و حیات بشری، پایه‌های آن بیش از پیش متزلزل می‌نماید؛ تا آنجا که به نظر می‌رسد حتی آینده‌ی بشریت در سیاره‌ی زمین مورد تهدید قرار گرفته است. پس چه باید کرد؟ چگونه می‌توان این تناقضات آشکار را برای شهروندان توضیح داد؟ این پدیده‌ها که در نگاه نخست ظاهراً پیوندی با یکدیگر ندارند، در حقیقت دارای رابطه‌ی علت و معلولی با یکدیگرند.

توسعه خود به خود محقق نمی‌شود. اقداماتی که به نام توسعه صورت می‌گیرد در عین پیش‌رفت در سطوح گوناگون، منجر به تعمیق نابرابری‌ها و بروز تهدیدات تازه در سطح جهانی می‌شود. توسعه‌ی پایدار مفهوم و برداشتی تازه است که از آن به عنوان «تنها راه حل» برای رفع تنش و تناقض میان پیش‌رفت و تهدیدات تازه یاد می‌شود. اما دامنه‌ی این مفهوم دقیقاً تا کجا گسترده است؟

برای فهم این که چگونه می‌توان پایداری توسعه را تضمین کرد، نخست باید معنی دقیق واژه‌ی «توسعه» را دانست. سپس باید به سراغ این موضوع رفت که مسئله‌ی پایداری توسعه چگونه در فضای بین‌المللی مطرح شد. اصطلاح «توسعه‌ی پایدار» که پس از ارائه‌ی گزارش برنلاند^۱ در ۱۹۸۷ بر سر زبان‌ها افتاد، ارتباط نزدیکی با مسائل ژئوپلیتیکی، صلح و آینده‌ی بشریت دارد. توسعه‌ی پایدار باشاخص‌های ذیل شناخته می‌شود: ۱- دستور کار ۲۱ (کنفرانس زمین در ریودوژانیرو)^۲؛ ۲- روی‌کرد مبتنی بر دیدگاه همه‌ی طرف‌های ذی‌نفع؛ ۳- اصل دوراندیشی؛ ۴- دموکراسی مشارکتی؛ ۵- هم‌آهنگی بین امور جهانی و محلی؛ ۶- هم‌آهنگی میان امور کوتاه‌مدت و درازمدت؛ ۷- و توجه به سه رکن اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی.

1. Brundtland

2. Agenda 21

3. Démocratie participative

برای توسعه‌ی پایدار فرضیه‌هایی نظیر فرضیه‌ی پایداری ضعیف؛ فرضیه‌ی پایداری شدید؛ فرضیه‌ی مشارکت همه‌ی طرف‌های ذی‌نفع؛ جامعه‌شناسی محیط‌زیست؛ جامعه‌شناسی حرکت‌های اجتماعی؛ فرضیه‌ی محیط زیست صنعتی؛ و غیره مطرح شده است.

ذکر این نکته نیز ضروری است که مطرح شدن مفهوم توسعه‌ی پایدار باعث برخی تجدید نظرها در عرصه‌ی سیاست شده است. در گذشته به نظر می‌رسید که فرایند پیش‌رفت و توسعه، امکان انتخاب را از انسان‌ها می‌گیرد. شعار نمایشگاه جهانی شیکاگو در ۱۹۳۳ چنین بود: «دانش کشف می‌کند، صنعت اجرا می‌کند، و انسان تبعیت می‌کند». اما امروزه این امر دیگر قطعی به نظر نمی‌رسد. دانش دیگر مسیر و راه مشخصی پیش پای ما نمی‌گذارد. بنابراین، باید بار دیگر به مسئله‌ی «اولویت‌ها» در جامعه‌ی انسانی توجه کرد. این کار مستلزم آن است که موضوعاتی چون منافع جمعی و دموکراسی مجدداً در دستور کار قرار گیرند. توسعه‌ی پایدار داروی همه‌ی دردها نیست، بلکه روزنه‌ی امیدی برای نجات صلح، و شاید نجات بشریت است.

توسعه‌ی پایدار دستورالعملی برای اقدامات ضروری است. وقتی به دقت مفاد آن را بررسی کنیم، در می‌یابیم که این برنامه شامل مجموعه‌ی اقدامات کنش‌گران متعددی است که در رفع مشکلات معاصر نقش دارند. هرچند به تدریج اجماعی کلی در مورد قبول و شناسایی وخامت اوضاع در حال شکل‌گیری است. راه‌حل‌های پیش‌نهادی به نتایج یکسان منتهی نمی‌شوند. آیا باید میزان جمعیت و میزان مصرف را کاهش داد؟ آیا باید از انسان محافظت کرد یا از طبیعت؟ آیا باید از جهان‌گرایی دفاع کرد یا از تنوع زیستی و فرهنگی؟ آیا باید به دنبال رشد میزان تولید ناخالص داخلی و ارتقای «سطح زندگی»^۱ بود یا به سراغ بهبود «کیفیت زندگی»^۲ رفت؟ در خصوص توسعه‌ی پایدار، موضوعات فراوانی مطرح می‌شوند. برای مشارکت سازنده در این بحث‌ها، بررسی گزاره‌های اصلی توسعه‌ی پایدار الزامی است.

امروزه، توسعه‌ی پایدار مجموعه‌ای از ابتکارات در تمام سطوح خانوادگی، بومی، منطقه‌ای، ملی و جهانی است. در ادامه، چشم‌اندازی هر چند محدود از این ابتکارات ارائه خواهد شد.

1. Niveau de vie
2. Qualité de vie